

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення вченої ради університету
28 серпня 2020 року,
Протокол № 1
Перший проректор

_____ Ірина КОВТУН
(підпис) (ім'я, прізвище)

28 серпня 2020 року
м.п.

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право

ЗМІСТ

Стор.

1.	Опис навчальної дисципліни	–	1
2.	Заплановані результати навчання	–	2
3.	Програма навчальної дисципліни	–	3
4.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	5
	4.1. Тематичний план навчальної дисципліни	–	5
	4.2. Аудиторні заняття	–	6
	4.3. Самостійна робота студентів	–	6
5.	Методи навчання та контролю	–	7
6.	Схема нарахування балів	–	7
7.	Рекомендована література	–	8
	7.1. Основна література	–	8
	7.2. Допоміжна література	–	8
8.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	9

1. Опис навчальної дисципліни

1.	Шифр і назва галузі знань	–	08 Право
2.	Код і назва спеціальності	–	081Право
3.	Назва спеціалізації	–	спеціалізація не передбачена
4.	Назва дисципліни	–	Конституційне право зарубіжних країн
5.	Тип дисципліни	–	вибіркова
6.	Код дисципліни	–	ВДПП 2.2.5.
7.	Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	–	перший
8.	Ступінь вищої освіти, що здобувається	–	бакалавр
9.	Курс / рік навчання	–	другий
10.	Семестр	–	третій
11.	Обсяг вивчення дисципліни:		
	1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	–	3,5/ 105
	2) денна форма навчання:		
	аудиторні заняття (годин)	–	36
	% від загального обсягу	–	40
	лекційні заняття (годин)	–	18
	% від обсягу аудиторних годин	–	50
	семінарські заняття (годин)	–	18
	% від обсягу аудиторних годин	–	50
	самостійна робота (годин)	–	54
	% від загального обсягу	–	60
12.	Форма семестрового контролю	–	залік
13.	Місце дисципліни в логічній схемі:		
	1) попередні дисципліни	–	ОДПП 1.2.6. Конституційне право України
	2) супутні дисципліни	–	ВДПП 2.2.3. Муніципальне право ВДПП 2.2.4. Конституційне процесуальне право ВДПП 2.2.6. Конституційний контроль в Україні ВДПП 2.2.7. Основи порівняльного

- 3) наступні дисципліни
- правознавства
 - ОДПП 1.2.13. Міжнародне публічне право;
 - ОДПП 1.2.14. Право Європейського Союзу
 - ОДПП 1.2.22. Історія політичних і правових вчень.
14. Мова вивчення дисципліни
- українська.

2. Заплановані результати навчання

Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:
1. Знання <i>(здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</i>
1.1) відтворювати визначення понятійно-термінологічного апарату;
1.2) називати закони, що регулюють конституційно-правові відносини;
1.3) знати поняття, систему та джерела конституційного права зарубіжних країн; підстави та порядок набуття та припинення громадянства; виборче право та виборчі системи;
1.4) характеризувати структуру та повноваження органів державної влади;
1.5) визначати основи організації судової влади та конституційного контролю за рубежом.
2. Розуміння <i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>
2.1) пояснювати зміст дефініцій основних термінів, що розкривають суть конституційних правовідносин;
2.2) визначати специфіку конституційного законодавства;
2.3) характеризувати особливості регулювання конституційних правовідносин;
2.4) встановлювати механізм реалізації конституційних прав.
3. Застосування знань <i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>
3.1) аналізувати сучасні проблеми конституційного законодавства;
3.2) віднаходити шляхи вирішення проблем, що можуть виникнути при реалізації конституційно-правових норм;
3.3) аналізувати юридичні факти;
3.4) правильно застосовувати норми конституційного права.
4. Аналіз <i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>
4.1) аналізувати конституційно-правові основи суспільного ладу та державної політики провідних зарубіжних країн;
4.2) порівнювати порядок та форми здійснення державної влади в різних зарубіжних країнах;
4.3) аналізувати особливості функціонування окремих конституційно-правових інститутів;
5. Синтез <i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>
5.1) встановлювати механізм застосування конституційно-правових норм в зарубіжній

державно-правовій практиці;
5.2) узагальнювати механізми реалізації повноважень органами державної влади в провідних зарубіжних країнах;
5.3) аргументувати потребу вдосконалення національного конституційного законодавства на основі позитивного зарубіжного досвіду;
5.4) пропонувати зміни до чинного конституційного законодавства.
6. Оцінювання <i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>
6.1) порівнювати об'єм конституційно-правового регулювання суспільних відносин в різних країнах світу;
6.2) оцінювати діяльність різних політичних партій та державної політики провідних зарубіжних країн;
6.3) пояснювати суть діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування за рубежом;
6.4) визначати основні тенденції розвитку конституційного права за рубежом.
7. Створення (творчість) <i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатомірності та альтернативності сучасної культури)</i>
7.1) скласти порівняльні таблиці щодо правового регулювання конституційно-правових інститутів в окремих країнах;
7.2) робити узагальнення щодо функціонування конституційно-правових інститутів в зарубіжних країнах і визначати позитивні сторони їх функціонування;
7.3) використовувати конституційний досвід зарубіжних країн з метою сприяння розв'язанню питань державотворення в нашій країні.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1: Конституційне право як галузь права в зарубіжних країнах

Поняття та предмет галузі конституційного права в зарубіжних країнах. Поняття та класифікація конституційно-правових відносин. Специфічний характер методів конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Місце конституційного права у національних правових системах зарубіжних країн. Система галузі конституційного права. Загальні принципи конституційного права за рубежом. Конституційно-правові норми та їх класифікація. Конституційно-правові інститути за рубежом. Суб'єкти конституційного права в зарубіжних країнах.

Поняття та види джерел конституційного права. Особливості джерел конституційного права в країнах з різними правовими системами. Юридичні властивості конституцій, як основних джерел конституційного права зарубіжних країн. Статутні джерела конституційного права: конституційні, органічні та звичайні закони, акти глав держав та урядів, державно-правові договори, статuti автономій, парламентські регламенти. Нестатутні джерела конституційного права: судові прецеденти, юридичні звичаї, конституційні угоди. Інші джерела конституційного права в зарубіжних країнах.

Тема 2: Конституційно-правовий статус людини і громадянина в зарубіжних країнах

Права та свободи людини в теорії конституціоналізму. Принципи конституційного статусу особи. Поняття та сутність конституційних прав та свобод людини та їх юридична природа. Класифікація конституційних прав та свобод громадян в зарубіжних країнах. Основні етапи розвитку конституційних прав та свобод громадян за рубежом. Конституційні обов'язки громадян.

Поняття та види правових гарантій реалізації та захисту конституційних прав та свобод громадян в зарубіжних країнах. Конституційні та судові гарантії. Способи правового захисту основних права та свобод людини та громадянина за рубежом. Інститут омбудсмена (уповноваженого з прав людини) в зарубіжних країнах.

Поняття та характерні риси громадянства в зарубіжних країнах. Правові наслідки громадянства. Особливості змісту громадянства в залежності від політичного режиму. Інститут підданства. Способи набуття громадянства. Особливості набуття громадянства шляхом натуралізації. Підстави припинення громадянства (вихід, втрата, позбавлення). Безгромадянство та багатогромадянство. Правові гарантії захисту громадянства за рубежом.

Тема 3: Конституційно-правові засади функціонування інституту політичних партій в зарубіжних країнах

Політичні партії: поняття та сутність. Основні види політичних партій. Види партійних систем за рубежом. Багатопартійні системи, їх різновиди. Двопартійні системи та їх різновиди. Однопартійні системи.

Функції політичних партій. Фінансування діяльності політичних партій. Організаційно-правові аспекти діяльності політичних партій в зарубіжних країнах. Юридична інституціоналізація політичних партій.

Тема 4: Форми безпосередньої демократії в зарубіжних країнах

Поняття та джерела виборчого права. Принципи виборчого права. Види виборчих цензів: віковий ценз, ценз осілості, ценз грамотності і освітній ценз, ценз статі. Інші обмеження виборчого права.

Поняття та види виборів (чергові, позачергові, додаткові). Прямі та непрямі вибори. Особливості організації та проведення виборів в зарубіжних країнах. Виборчі округи. Центральні та місцеві органи по проведенню виборів, порядок їх формування, компетенція. Реєстрація виборців та складання списків. Порядок висування кандидатів. Проведення голосування.

Поняття та загальна характеристика виборчих систем. Мажоритарні виборчі системи (абсолютної, відносної та кваліфікованої більшості). Особливості проведення виборів за пропорційною виборчою системою. Змішані виборчі системи та їх різновиди. Поняття та види референдумів в зарубіжних країнах.

Тема 5: Зарубіжний парламентаризм

Парламент – загальнонаціональний представницький орган держави. Виникнення та розвиток інституту парламентаризму. Місце парламенту в системі розподілу влад.

Порядок формування парламентів. Побудова парламентів. Двопалатні парламенти. Особливості правового положення палат. Внутрішня структура палат парламентів. Посадові особи палат та їх правове положення. Колегіальні органи палат. Партійні фракції та їх роль у законодавчій діяльності. Поняття та види парламентських комітетів (комісій).

Компетенція парламентів, способи її закріплення. Законодавча процедура в парламентах, її основні стадії. Контроль парламенту за діяльністю уряду. Правовий статус депутатів парламентів в зарубіжних країнах. Зміст депутатського мандата.

Тема 6: Уряд в зарубіжних країнах

Уряд: поняття та місце в системі вищих органів влади. Види урядів: однопартійний, коаліційний, уряд меншості, «службовий» уряд. Порядок формування уряду і його залежність від форми правління. Структура та основні організаційно-правові форми діяльності урядів.

Види владної компетенції урядів. Основні форми урядової правотворчості. Делеговане законодавство: сутність, види, способи контролю за ним.

Конституційно-правова відповідальність уряду.

Тема 7: Конституційний статус глави держави за рубежом

Глава держави, основні ознаки та види. Місце глави держави в системі вищих органів державної влади. Фактичний та юридичний статус глави держави.

Правове положення монарха. Порядок престолонаслідування. Роль монарха в парламентських, дуалістичних та абсолютних монархіях.

Правове положення президента. Основні системи обрання президента. Особливості правового статусу президента в країнах з різними формами республіканського правління.

Види владних повноважень глав держав за рубежом. Юридична природа актів глав держав. Конституційна відповідальність глав держав в зарубіжних країнах.

Тема 8: Конституційні засади організації і здійснення судової влади в зарубіжних країнах

Поняття судової влади. Співвідношення судової влади з законодавчою та виконавчою владами. Конституційна регламентація судової влади в зарубіжних країнах.

Основні види судових систем за рубежом та їх ознаки. Судові системи із внутрішньою та зовнішньою спеціалізаціями. Конституційний статус суддів, його основоположні принципи. Гарантії незалежності суддів.

Конституційні принципи організації судової влади за рубежом.

Тема 9: Конституційний контроль в зарубіжних країнах

Поняття та юридична природа конституційного контролю в зарубіжних країнах. Основні моделі функціонування конституційного контролю.

Історія розвитку конституційного контролю за рубежом. Порядок формування органів конституційного контролю та їх структура. Правовий статус членів органів конституційного контролю.

Форми конституційного контролю. Попередній та наступний конституційний контроль.

Повноваження органів конституційного контролю. Правова природа актів органів конституційного контролю в зарубіжних країнах.

Тема 10: Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах

Виникнення та розвиток інституту місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Основні моделі місцевого самоврядування за рубежом. Порядок функціонування та структура органів місцевого самоврядування. Особливості муніципальних виборів. Повноваження муніципальних органів. Фінансування місцевого самоврядування за рубежом.

Взаємовідносини муніципальних органів з центральною владою. Форми та методи контролю центральної влади за діяльністю органів місцевого самоврядування.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак.)	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак.)	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

1.	Конституційне право як галузь права в зарубіжних країнах	4	-	-	-	-	4	8	1	-	-	-	7
2.	Конституційно-правовий статус людини і громадянина в зарубіжних країнах	10	2	2	-	-	6	9	1	-	-	-	7
3.	Конституційно-правові засади функціонування інституту політичних партій в зарубіжних країнах	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
4.	Форми безпосередньої демократії в зарубіжних країнах	10	2	2	-	-	6	11	1	2	-	-	10
5.	Зарубіжний парламентаризм	12	2	2	-	-	8	11	1	-	-	-	10
6.	Уряд в зарубіжних країнах	8	2	2	-	-	4	9	1	-	-	-	8
7.	Конституційний статус глави держави за рубежом	10	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	9
8.	Конституційні засади організації і здійснення судової влади в зарубіжних країнах	10	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	9
9.	Конституційний контроль в зарубіжних країнах	8	2	2			4	10	1	-	-	-	9
10.	Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах	10	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	7
Всього годин :		90	18	18	-	-	54	90	10	2	-	-	78

4.2. Аудиторні заняття

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбачених тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 5.2.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3. навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3. Самостійна робота студентів

4.3.1. Самостійна робота студентів денної форми навчання включає завдання до окремих тем.

4.3.2. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4. навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.3. Виконання індивідуальних завдань всіма студентами не є обов'язковим і може здійснюватися окремими студентами з власної ініціативи або за пропозицією викладача.

4.3.4. Тематика індивідуальних завдань та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.5. навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.5. Індивідуальні завдання виконуються в межах часу, визначеного для самостійної роботи студентів, та оцінюються частиною визначених в розділі 6 цієї робочої програми кількості балів, виділених для самостійної роботи.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекцій занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- вирішення ситуаційних завдань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань.
- складання окремих процесуальних документів.

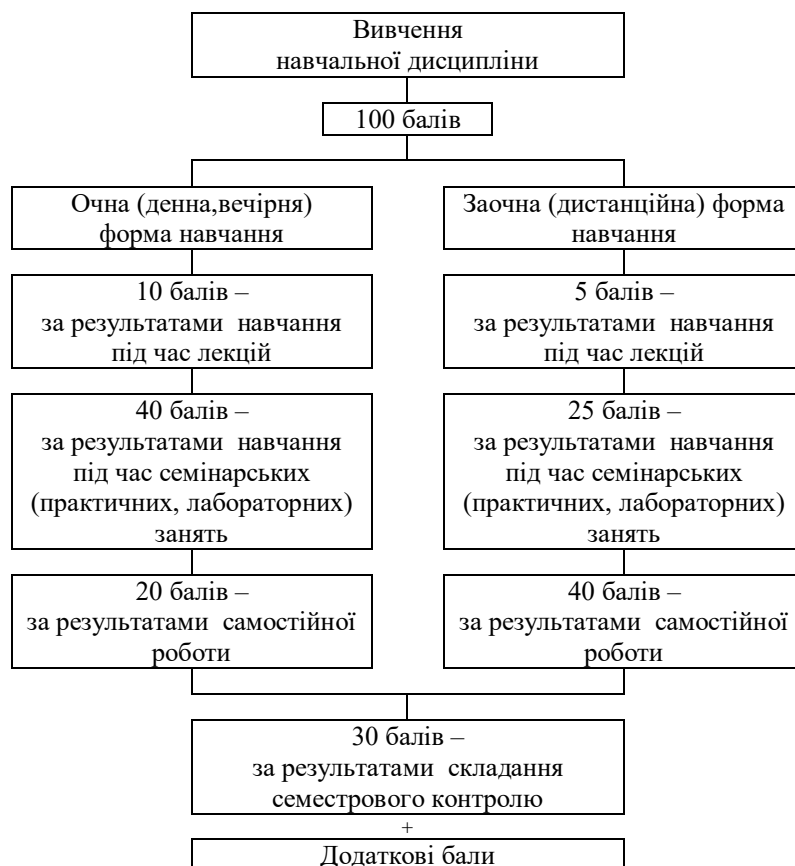
Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

- 1) усне опитування на семінарських заняттях;
- 2) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування;
- 3) захист підготовленого звіту з ІНДЗ;

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі заліку.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

7. Рекомендовані джерела

7.1. Основні джерела

1. Грін О.О. Конституційне право зарубіжних країн : навчальний посібник. Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2015. 183 с.
2. Державне право зарубіжних країн (у схемах) : навч. посіб. / Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка, Т. О. Пікуля, Л. А. Івершенко, Л. М. Козодой, К. В. Тарасенко; За заг. ред. О. Я. Лапки. К.: КНТ, 2012. 528 с.
3. Івановська А. М. Конституційне право зарубіжних країн : навчальний посібник. В 2-х частинах. Частина 1. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 592 с.
4. Івановська А. М. Конституційне право зарубіжних країн : навчальний посібник. В 2-х частинах. Частина 2. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 653 с.
5. Кириченко В.М. Порівняльне конституційне право : модульний курс. К. : «Центр учбової літератури», 2012. 256 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник для вузів /За заг. ред. проф. В.О Ріяки. К. : Юрінком Інтер, 2012. 512 с.
7. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, С.М. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. К. : Знання, 2007. 467 с.
8. Конституційне право зарубіжних країн : навчальний посібник для підготовки до іспитів. / Укладачі : І. Тетарчук, Т. Дяків. К. : Центр навчальної літератури, 2020. 206 с.
9. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н.В. Мішина, В.О. Міхальов, В.О. Куранін та ін. ; за ред. Н.В. Мішиної, В.О. Міхальова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 644 с.
10. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 260 с.
12. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
13. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс : підручник. 2-ге видання, перероб. і доповн. К. : Юрінком Інтер, 2011. 464 с.

7.2. Допоміжні джерела

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу : навч. посіб / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2015. 628 с.
2. Альбертіні Л.М. Правове регулювання громадянства в європейських державах / Л.М.Альбертіні. К. : Веселка, 1999. 124 с.
3. Батанов О.В., Кампо В.М. Муніципальне право зарубіжних країн : навч.посібник. Частина 1 / О.В. Батанов, В.М. Кампо. К. : Знання України, 2006. 148 с.
4. Барвіцький В.Ю. Муніципальне право зарубіжних країн : навч.посібник. Частина 3 / В.Ю. Барвіцький, О.В. Батанов. К. : Знання України, 2006. 284 с.

5. Бориславська О. Децентралізація публічної влади : досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні». DESPRO. К. : ТОВ «Софія». 2012. 128 с.
6. Вибори в Європейському Союзі / [Безп'ятчук Ж., Євгенєва А., Ковриженко Д. та ін.]; за ред. Д. С. Ковриженка ; Лаб. законодав. ініціатив. К. : ФАДА: ЛТД, 2006. 155 с.
7. Дахова І. І. Процедури припинення повноважень уряду : зарубіжний досвід. *Форум права*. 2010. № 4. С. 268-273.
8. Івановська А.М. Конституційний контроль в системі державного контролю : монографія. Харків : Право. 2021. 485 с.
9. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». К. : Час Друку, 2011. 132 с.
10. Ковриженко Д. Депутатські привілеї : зарубіжний досвід та пропозиції для України. Інформаційно-аналітичний огляд / Д. Ковриженко. К. : Лабораторія законодавчих ініціатив за підтримки Програми сприяння парламенту України Університету Індіани, США. 2007. 33 с.
11. Ковриженко Д, Заславський О. Правове регулювання законодавчого процесу : досвід країн ЄС та пропозиції для України. *Часопис ПАРЛАМЕНТ*. 2011. № 1. С. 2-41.
12. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Харків, 1998. 245 с.
13. Маринів І.І. Конституційний контроль у Республіці Польща : монографія. Х. : Право, 2013. 160 с.
14. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана : теорія і практика. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.
15. Михайлишин Л.Р. Системи місцевого управління зарубіжних країн : порівняльний аналіз. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. 188 с.
16. Молдован В. В., Чулінда Л. І. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2012. 206 с.
17. Олефіренко Е.О. Правове регулювання державного фінансування політичних партій : вітчизняний і світовий досвід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 74-76.
18. Основні процедури внутрішньопартійної демократії. Аналітичний огляд / Підготовлено С. Г. Конончук, О. А. Ярошем. / Український незалежний центр політичних досліджень. К., 2012. 96 с.
19. Референдуми в Європейському Союзі / О.Д. Чебаненко, О.Ю. Грищук, Н.В. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д.С. Ковриженка. К. : ФАДА, ЛТД, 2007. 186 с.
20. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : інституційний вимір Л. : Тріада плюс, 2004. 392 с.
21. Шаповал В.М. Референдум : досвід України та європейські стандарти / за ред. І. Коліушка, Н. Пашкової, 2016. 66 с.
22. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем : навч. посібник. Львів : Тріада плюс, 2004. 528 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. www.rada.gov.ua/ – Верховна Рада України.
2. www.president.gov.ua/ – Президент України.
3. www.kmu.gov.ua/ – Кабінет Міністрів України.
4. www.minjust.gov.ua/ – Міністерство юстиції України.
5. www.nbuv.gov.ua/ – Національна наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського.
6. <http://univer.km.ua/> – сайт Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Розробник робочої програми:

професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права,
доктор юридичних наук, професор

_____ Алла ІВАНОВСЬКА

«26» серпня 2020 р.

Схвалено кафедрою конституційного, адміністративного та фінансового права
«26» серпня 2020 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри _____ Олександр БУХАНЕВИЧ
«26» серпня 2020 року

В.о. декана юридичного факультету _____ Віктор ЗАХАРЧУК
«26» серпня 2020 р.

Погоджено методичною радою університету
«27» серпня 2020 року, протокол № 1.

Голова методичної ради _____ Ірина КОВТУН
«27» серпня 2020 р.

Робочу програму оновлено

Викладач дисципліни:

Професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, доктор
юридичних наук, професор

_____ Алла ІВАНОВСЬКА

28 серпня 2023 року

Схвалено кафедрою конституційного, адміністративного та фінансового права 28 серпня
2023 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри _____ Олександр БУХАНЕВИЧ
28 серпня 2023 року

Обліковий обсяг програми — 0,52 ум. др. арк.